

CAPITOLUL 2

Beția adâncului

Prima vară când am folosit acvalangul în mare a fost o perioadă memorabilă. Era în anul 1943, în toiul războiului, într-o țară aflată sub ocupație, dar, cum trăiam bucuria scufundărilor, nu prea ne gândeam la toate aceste împrejurări nefericite. În vila Barry locuiam următorii: Dumas, Tailliez, soția și copilul său; Claude Houlbreque, cineastul, cu soția; Simone și cu mine, plus cei doi copii ai noștri. Ne vizitau destul de des Roger Gary și soția lui, el fiind un vechi prieten de-al meu, directorul unei firme de vopsele din Marsilia. Probabil că celor din trupele de ocupație le păream un grup de turiști puși pe distracție.

Prima obligație ca să putem face scufundări era să hrănim ceata noastră de 12 oameni. Tailliez fusese la țară și se întorsese cu 200 de kilograme de fasole uscată, pe care o depozitasem în beciul de cărbune și din care mâncam la micul dejun, la prânz și cină. În ea găseam din când în când câte un viermișor, care rupea monotonia. Când te scufunzi, pierzi mai multe calorii decât dacă ai lucra într-o oțelărie, așa că reușiserăm să obținem cartele de rații pentru „muncă în condiții grele“, ceea ce ne permitea să primim câteva grame de unt și ceva mai multă pâine. Carnea era o raritate. Mâncam puțin pește, pentru că făcuserăm o socoteală: având în vedere cât de slăbiți eram, am fi pierdut mai multe calorii gonind după pești și luptându-ne cu ei decât ar fi putut compensa prada noastră.

În vara aceea, am înregistrat în jurnalul de bord 500 de scufundări cu acvalangul. Cu cât ne obișnuiam mai mult cu el,

cu atât ne temeam să nu întâmpinăm aceleași probleme precum cele provocate de aparatul de oxigen sau de pompa Fernez. Ni se părea că treaba era prea ușoară. Instinctul ne spunea că nu puteam invada marea cu atâta obrăznicie. Dumas, Tailliez și cu mine ne așteptam oricând să dăm de o capcană în adâncuri.

Prietenii noștri de pe uscat ne ascultau poveștile despre scufundări cu o plictiseală care ne scotea din sărite. Am făcut fotografii, pentru a le arăta ce vedeam noi acolo. Cum eram mai tot timpul în mișcare, am început să facem filme. Primul nostru aparat de filmat a fost un Kinamo vechi, pe care l-am cumpărat cu 25 de dolari. Papa Heinic, un refugiat maghiar, i-a confecționat niște lentile minunate; Léon Veche, mecanic pe torpilorul *Le Mars*, i-a construit o carcasă etanșă. În perioada aceea de război nu puteam face rost de film de 35 de milimetri, așa că am cumpărat niște bobine Leica de 15 metri și am lipit negativele într-o cameră obscură.

Unul dintre locurile unde filmam era Insula Planier, principală radă a portului Marsilia, unde se afla și vestitul far pe care trupele germane în retragere l-au distrus fără niciun motiv, în 1944. Sub insulă, pe un platou stâncos înșelător, se afla *Dalton*, un vapor englez de 5000 de tone, cu prova la 13 metri adâncime, coborând în adânc spre pupă. Nava avusese o soartă interesantă.

Dalton părăsise Marsilia în noaptea de Crăciun a anului 1928, cu o încărcătură de plumb, fiind navlosită de o companie grecească de navigație. Atrasă de farul de pe Insula Planier ca un țânțar de lumina lămpii, nava se îndreptase direct spre insulă, dar se izbise violent de ea și se scufundase. Paznicul farului coborâse repede și reușise să salveze întregul echipaj. După cum povestea acesta, toți erau beți criță, de la băieții de cabină până la comandant. Spiritul sărbătorilor îi copleșise pe toți, fără deosebire.

Cu aprobarea administrației farului, Tailliez, Gary, Dumas, Houlbrequé și cu mine am debarcat de pe nava de aprovizionare, care venea acolo săptămânal, încărcată cu acvalanguri, sulite,

arbalete, aparate de filmat, cu un compresor de aer și mâncare. Angajații farului erau încordați, întrebându-se îngrijorați când vor distruge naziștii clădirea sau când va ieși vreun submarin englez noaptea la suprafață, ca să ocupe insula. Am coborât scările de piatră și am intrat în mare, înotând spre forpicul epavei *Dalton*. Adâncimea la care se afla era subliniată de un perete de stâncă abrupt, precum și de senzația neplăcută din urechi, care se accentua pe măsură ce coboram tot mai mult. Când te scufunzi cu capul în jos în apa a cărei presiune crește permanent, ai senzația că te înfigi în mare ca o pană de lemn; apoi, după ce înghiți în sec, simți cum urechile ți se desfundă și te poți mișca în largul tău.

Am depășit prova proeminentă și am coborât spre adânc, de-a lungul bordajului, dincolo de punți pe jumătate prăbușite, până la tambuchiul căscat al camerei de marfă. Ne-am strecurat prin el clipind, ca să ne acomodăm vederea cu întunericul. Am dat de un tunel mare care ducea în jos. Era acoperit cu nisip și plăci de oțel, iar acolo unde *Dalton* fusese spart în naufragiu se deschidea o gură mare și neregulată spre adâncul mării. M-am oprit în acel coridor întunecat și am privit cum tovarășii mei coborau printre fiare ascuțite și sârme. Scoteau grămezi de bule de aer.

În centrul navei, balustradele contorsionate alcătuiau o junglă în care dințați și plătici negre se roteau în cerc ca niște păsări. Sub puntea de comandă zdrobită am dat de roata camerei mașinilor; era plină de scoici și aproape că nu se zărea din pricina bancurilor de plătici mărunte – muștele mării. Pereții despărțitori erau acoperiți de alge care alcătuiau tipare geometrice acolo unde adăposteau conducte și instalații. Ajunseserăm la 30 de metri adâncime, în zona necunoscutului. Am rămas suspendați în apă, urmărind cu privirea panta abruptă; dincolo de o altă dună, încadrată de gaura căscată în coca navei, am văzut partea dinspre pupa a epavei *Dalton*. Bucata aceea de navă zăcea cu 10 metri mai jos, intactă și promițătoare, iar două catarge încă stăteau în picioare.

Porniserăm în această expediție cu acvalangurile fără intenția de a ne scufunda la adâncimi mai mari. Plănuiserăm să petrecem o vreme la 20 de metri adâncime, dar marea ne ademenea tot mai jos. Acum ajunseserăm în zona riscantă de 30 de metri. Unde era limita adâncimii? Probabil că undeva pe dâmbul acela ispititor dintre cele două jumătăți ale navei *Dalton*. Ne-am hotărât că e mai bine să ieșim la suprafață, ca să ne gândim ce era de făcut.

Ajunși pe insulă, ne-am confruntat cu o problemă simplă și, în același timp, crucială: „Ce mâncăm?“. Un scufundător are nevoie de 2 kilograme de carne pe zi, așa că Tailliez și Dumas au decis să sfideze legea care susține că peștele nu poate înlocui calorii consumate pescuind. Epinefelii aceia imenși de la prova lui *Dalton* nu se simțiseră amenințați niciodată, astfel că erau liniștiți, așteptând parcă sulita sau săgeata lui Dumas. Am gătit găleți întregi de *bouillabaisse*¹. Spintecam peștii, dar nu le scoteam intestinele, ci îi puneam așa în oală. Capul, ochii, creierul și măruntaiele ofereau aromei nuanțe indescritibile, specifice gastronomiei sofisticate. Bineînțeles, nu trebuia să mănânci ochii, dar zeama aceea era îmbogățită cu aroma minunată a lucrurilor pe care de obicei lumea, cu excepția populațiilor primitive, le aruncă.

Epinefelii aceia făceau parte din specia mare numită „meru“, aproape necunoscută în piețele provensale până când scufundătorii n-au ajuns să-i pescuiască folosind sulite. Rareori erau prinși la undiță. Când se agață în cârlig, epinefelul se retrage în ascunzătoarea lui de stâncă și opune o rezistență îndârjită, ridicându-și spinii dorsali și înțepenindu-se în gaură. Arabii îl păcălesc atârând o caracatiță în fața adăpostului și scuturând-o din când în când; câteodată acest procedeu îl face să iasă afară, dar de cele mai multe ori nu. O altă metodă deșteaptă de a scoate din ascunzătoarea lui un epinefel agățat în cârlig este să lași o greutate mare să alunece pe fir

---

¹ Tocană de pește specifică zonei Provence.

în jos; când mesagerul acesta îi lovește botul, în momentul șocului, peștele își strânge spinii dorsali; dacă smucești exact în secunda aceea, s-ar putea să-l scoți sau cel puțin să-l mai tragi câțiva centimetri afară. Iar dacă vei continua așa și îți vei calcula răbdător smuciturile, s-ar putea să-l învingi.

Unul dintre cei mai mari epinefeli ai lui Didi, cântărind 20 de kilograme, l-a atras într-o cursă palpitantă. A dat de pește lângă *Dalton*, iar acesta i-a demonstrat cât de repede învață peștii să se descurce cu pescarii subacvatici: știa ce distanță față de harpon să lase și, în cele din urmă, s-a săturat și a vrut să se întoarcă la palatul lui. Dumas a văzut că era ultima sa șansă și a tras. Harponul a străpuns peștele, care a întins-o rapid spre adăpost, târându-l și pe Didi după el. S-a strecurat pe sub coca navei, astfel că Didi s-a trezit într-o situație nu prea bună, cu pieptul frecându-i-se de nisip și buteliile zdrăgănind, lovindu-se de carena grea de deasupra. Acum soarta confruntării se răsturnase: omul era cel tras într-o ascunzătoare de către pește. Epinefelul a dispărut din raza vizuală, târându-l și mai adânc pe Didi în capcană. În întunericul acela, Didi nu mai vedea decât dopul de plută de pe firul harponului, dar curând și acesta s-a înțepenit între stâncă și metalul navei, ancorând peștele.

Dumas a tăiat firul și s-a târât afară din strânsoare, rugându-se ca acea carenă mâncată de rugină să reziste la izbiturile buteliilor de aer. Deasupra lui, în multe locuri, tabla navei se corodase cu totul. A reușit să iasă de acolo cu bine și a cântărit situația. S-a hotărât să nu lase peștele acela obraznic să scape. A înotat pe deasupra cocii și a coborât înăuntru, unde a zărit flotorul de plută într-o despicătură zimțuită. Prima smucitură a trezit din nou durerea peștelui și, cu o zvâcnire puternică, l-a tras iar pe Didi în labirint. Bărbatul a coborât pe fir în jos și a apucat capătul harponului.

În bezna totală s-a încins o luptă furioasă, nori de nisip s-au ridicat, stârniți de încleștarea celor două trupuri. În cele din urmă, Didi l-a învins și l-a tras spre intrarea în ascunzătoare;

a apucat capătul harponului ca pe-o eche, iar peștele l-a tras după sine prin tot labirintul, spre marea liberă. Un preț mare pentru un pește, dar noi eram flămânzi.

Ne-am făcut curaj să înfruntăm ineluctabilul: trebuia să coborâm până la pupa navei *Dalton* – nu exista alt mod de a descoperi care erau limitele scufundării cu acvalangul. Am înotat de-a lungul pântecului navei și am ieșit în cealaltă parte, spre abisul rău prevestitor, unde zăcea secțiunea din spate a vaporului, la 40 de metri adâncime. În apa limpede precum cristalul, priveliștea era parcă vrăjită: obiectele nu aveau umbre. Catargele, plăcile metalice și oamenii păreau uriași, suspendați în lumina ce venea din toate părțile.

Bordajul de lemn al punții pupa dispăruse, lăsând la vedere o încâlceală de grinzi metalice și de coaste. Nu se vedeau nici algele acelea verzi și maronii cu care ne obișnuiserăm. Stratul de vegetație era aspru și plin de chestii tăioase. Am observat pe dunetă o structură ciudată, care aducea cu Chivotul Legii purtat pe străzi în Ziua Tuturor Sfinților. Atât mai rămăsese din cocpitul de modă veche, iar deasupra lui trona timona de avarie, cu spițe lipsă, pe lângă care roiau bancuri de pești mărunți și negri ca niște insecte. Am înotat cu prudență spre balustradă și am privit peisajul monoton al nisipului ce dispărea undeva spre orizontul amorf. Ne simțeam la fel de confortabil ca la 15 metri adâncime. Dobândeam un nou simț, al mării, prin care evaluam adâncimea. Ne analizam senzațiile, încercând să nu inventăm simptome.

Înainte de a plonja de pe falsbordul pupa, am testat apa, ca să ne convingem că ne puteam îndepărta de navă. Am trecut de grilaj și am ajuns pe fundul mării. Palele elicei erau pe jumătate îngropate în nisipul răscolit, ce părea excavat de ultima lor zbatere. Dincolo de curba descrisă de elice, mai adânc decât coborâserăm vreodată, nu simțeam niciun disconfort, dar un efort în plus ne tăia răsuflarea: dacă înotam prea repede sau încercam să ridicăm obiecte mai grele, ciclul respirației se întrerupea.

Ne-am luat elan spre suprafață, lăsând trei dâre de bule deasupra carenei, și am ajuns la panta stâncoasă de sub scara

de piatră ce ducea spre Farul Planier. Deodată, vederea mi s-a tulburat. Nu vedeam decât puncte strălucitoare. M-am apucat de o stâncă și am închis ochii: asta era pedeapsa mării. Apoi m-am gândit la cum e viața asta: minunată în firescul ei. Efectul de prismă al valurilor crea jocuri de lumină leneșe pe stânci. Tovarășii mei dispăruseră. Am înotat spre suprafață și m-am așezat pe trepte. Mediterana râdea în soare. Mai apoi, am aflat că acest fenomen apare în timpul decompresiei, atunci când urechea, organ al echilibrului, este congestionată și-i provoacă scufundătorului un moment de vertij și senzația că se prăbușește. Dar starea asta nu are consecințe grave.

Dumas credea că ne puteam aventura și mai în adânc cu acvalangul, după ce, de mai multe ori în vara aceea, ne întorseserăm în siguranță de la 40 de metri adâncime. S-a hotărât să testeze, într-un experiment supravegheat cu grijă, limita la care ne puteam scufunda fără riscuri. Eram de părere că nu avea să stea la adâncime îndeajuns încât să se confrunte cu un atac al bolii de decompresie.

Știam ceva despre boala de decompresie din lucrările de pionierat ale savantului francez Paul Bert, scrise după 1870, și din studiile aprofundate ulterior ale fiziologilor englezi și americani. Boala de decompresie, sau boala chesonierilor, este dureroasă, debilitantă și uneori are consecințe fatale pentru scufundători. Primele observații medicale notabile au fost efectuate asupra muncitorilor terasieri care lucrau în puțurile sub presiune, pentru a săpa fundațiile pilelor Podului Brooklyn. Adesea, muncitorii erau scoși la suprafață în poziții chinuite și contorsionate, care le aminteau colegilor acestora de o postură feminină la modă în acea perioadă, numită „contorsiunea greacă”¹. Acest accident groaznic, dar ușor de evitat a fost denumit „boala de decompresie”.

Asemenea accidente sunt provocate de faptul că scafandru aflat la presiune mare inspiră mai mult azot, un gaz inert, care constituie 78% din atmosferă și care nu este eliminat cu totul

---

¹ *Grecian bend*, în original.

prin expirație. În schimb, se dizolvă în sânge și pătrunde în cartilaje. Când scafandrul se ridică spre suprafață și ajunge la o presiune mai mică, azotul iese din compresie, după același principiu care funcționează atunci când deschidem o sticlă de șampanie: dioxidul de carbon, pe care până atunci dopul îl ținuase sub presiune, se dilată spectaculos când este eliberat. La fel se întâmplă și cu azotul atunci când trupul scufundătorului trece la o presiune mai mică a apei. În cazurile mai puțin grave, azotul provoacă dureri în încheieturi, dar în cazurile grave bulele de azot pot bloca venele, pot sugruma ganglionii spinali sau provoca moartea subită, prin embolie cardiacă.

Într-o după-amiază de octombrie a anului 1943, am ajuns într-un sat de pescari de pe malul Mediteranei, unde urma să ne întâlnim cu câteva persoane implicate în testare. *Monsieur Mathieu*, inginerul portului, și maestrul *Gaudry, huissier*, examinau o parâmbă cu noduri, de 100 de metri lungime, întinsă pe chei. Acest funcționar francez, *huissier*, este numit de Republică supraveghetor al apelor și investigator, mărturia lui fiind mai presus de orice suspiciune, în orice tribunal. Inginerul și *huissier*-ul numărau cu grijă și măsurau nodurile ce marcau metrii de frânghie de-a lungul căreia Frédéric Dumas avea să se scufunde în mare.

Două bărci pline de martori îl însoțeau pe „condamnat” pe mare. Prima o remorca pe a doua, în care eram eu și Didi, stânjeniți de toată agitația creată. Discutaserăm înainte despre toate problemele care s-ar fi putut ivi în cursul scufundării, iar Didi analizase și el lucrurile și trecuse în revistă toate pericolele care ar fi putut apărea, așa că era pregătit să le facă față. Scufundarea fusese foarte atent planificată. Urma să se afunde în apa limpede și liniștită, purtând un acvalang nou, abia ieșit din fabrică, și o centură lestată din plin cu plumb; avea să coboare cu picioarele înainte, fără să facă niciun efort, de-a lungul parâmbi marcate cu noduri, până la cea mai mare adâncime pe care putea s-o atingă. Acolo avea să-și scoată les-tul, să-l lege de parâmbă și să urce cât mai repede la suprafață.

Când frânghia urma să fie ridicată, avea să indice adâncimea pe care Didi o atinsese. După ce-i trecuse spaima provocată de gândul acestei încercări, Didi considera scufundarea un lucru simplu.

Ambarcațiunea care ne remorcuse a ancorat într-un loc unde apa avea 70 de metri adâncime. Cerul era înnorat și un vânt ce anunța toamna arunca peste copastia bărcii noastre spumă de culoarea mълului. Aerul era rece și umed. Pentru că eram responsabil de supravegherea directă a lui Dumas, am intrat primul în apă, dar un val m-a împins departe de barcă. Am înotat din greu ca să mă întorc și să mă prind de ea. A intrat și Didi în apă. Căpitanul era neliniștit văzând că oamenii intrau într-o mare așa de agitată și ne arunca parâme. Didi i-a mulțumit din cap și s-a scufundat. De fapt, mai degrabă a alunecat fără să vrea, pentru că era prea lestat. Sub apă a descoperit că, atunci când întorcea capul spre stânga, i se sugruma furtunul de admisie. Am fost nevoit să înot ca să prind parâma cu noduri, căci fusese trasă peste bord. Am apucat-o, cu suflarea tăiată de efort; iar marea scufundare nici măcar nu începuse. Dumas s-a cufundat din nou.

M-am uitat în jos și l-am văzut pe Didi coborând sub greutatea plumbului și înotând contra curentului, ca să prindă parâma. Când a apucat-o, o explozie de bule de aer a ieșit din regulator, semn că obosise foarte tare. S-a odihnit ținându-se de frânghie și apoi a început să coboare repede, ținându-se de ea în marea aceea agitată și turbure.

Încă suflând greu după efortul depus pentru a mă menține la suprafață, l-am urmat până la punctul meu de pază, cu 30 de metri mai jos. Îmi simțeam mintea năucită. Didi n-a aruncat nicio privire în sus. I-am văzut mâinile și capul dispărând încet în apa cenușie.

Iată cum a descris el acea scufundare-record: „Lumina nu își schimbă culoarea când suprafața mării este agitată, așa cum se întâmplă de obicei. Nu reușesc să văd bine. Ori soarele apune repede, ori mi-a slăbit vederea. Am ajuns la nodul care

marchează 30 de metri adâncime. Nu simt că organismul ar da semne de slăbiciune, dar continui să respir greu. Și afurisita de parâmbă nu vrea să stea întinsă ca lumea... O ia oblic în supa asta gălbuie. Și se înclină tot mai mult. Începe să mă îngrijoreze. Oricum, mă simt minunat. Parc-aș fi în extaz. Sunt amețit și fără griji. Urechile îmi țiuie și am un gust amar în gură. Curentul mării mă clatină ca și cum aș fi băut prea mult. Am uitat de Jacques și de oamenii din bărci. Îmi simt ochii oboșiți. Cobor mai departe, încercând să mă gândesc la fundul mării, dar nu reușesc. Mă simt toropit, dar din pricina amețelii nu am cum să adorm. În jur este puțină lumină. Întind mâna să apuc nodul următor și nu reușesc, încerc din nou și-mi leg centura de el. Să urci este floare la ureche, mă ridic ca o bulă de aer. Scăpat de leș, trag de parâmbă și mă avânt în sus. Senzația aceea de beție dispare. Sunt treaz și mă apucă furia că am ratat misiunea. Am trecut de Jacques și urc mai departe, în grabă. Mi se spune că am stat în apă șapte minute.“

Centura lui Didi era legată la 64 de metri adâncime. Domnul *huissier* a confirmat. Nimeni nu ajunsese, în scufundare liberă, la o adâncime mai mare. Totuși Dumas avusese impresia că se oprise la mai puțin de 30 de metri.

Beția lui Didi era de fapt narcoza azotului, o chestiune de fiziologie în timpul scufundării, fenomen studiat de căpitanul A.R. Behnke din Marina Militară a Statelor Unite, cu câțiva ani mai înainte. Dar noi, aflați în Franța sub ocupație, habar n-aveam de asta. Am numit sindromul *l'ivresse des grandes profondeurs* (beția sau „intoxicația“ marilor adâncuri).

Prima fază aduce o anestezie ușoară, după care scafandrul se simte ca un fel de zeu. Dacă îi pare că un pește ce trece prin preajmă are nevoie de aer, scufundătorul își scoate imediat furtunul sau muștiucul din gură și i-l oferă, într-un gest de mărinimie supremă. Este vorba de un proces complex, o problemă încă studiată de specialiștii preocupați de aceste aspecte fiziologice care apar în timpul scufundării. S-ar putea să fie un efect al suprasaturării cu azot, după cum spune căpitanul

Behnke. Nu are legătură cu boala de decompresie. Este un atac gazos asupra sistemului nervos central. Cercetările de laborator atribuie „beția adâncului“ dioxidului de carbon rezidual reținut de vâscozitatea țesutului nervos. Scufundările efectuate de Marina Statelor Unite ale Americii au arătat că acea euforie ciudată nu apare la scafandrii de mare adâncime când în rezerva lor de aer azotul este înlocuit cu heliu. Dar singurul puț care furnizează heliu industrial se află în Statele Unite și este obiectul unor reglementări stricte, așa încât cercetătorii străini nu au acces la el, ca să-l utilizeze. Hidrogenul, un alt gaz mai ușor decât aerul, ar putea fi la fel de eficient ca heliul, dar este exploziv și greu de manipulat. Suedezul Zetterstrom a folosit hidrogen în rezerva de aer în timpul unei scufundări spectaculoase la mare adâncime, dar a murit în cursul procesului de decompresie (din pricina neatenției asistenților de la suprafață), înainte de a furniza mai multe informații despre chestiunea asta.

Sunt foarte receptiv la beția azotului. Îmi place, dar, în același timp, mă tem de ea ca de moarte. Îți anihilează instinctul de conservare. Persoanele cu psihic puternic nu sunt cuprinse de beția asta la fel de repede ca neurastenicii – cum sunt și eu –, dar și lor le vine greu să-i facă față. Intelectualii se îmbată repede și suferă atacuri acute asupra tuturor simțurilor, a căror depășire solicită o împotrivire înverșunată. După ce-și înving dușmanul, își revin repede. Euforia acestei beții a adâncurilor seamănă cu petrecerile din anii '20, când tinere nonconformiste și șeici se distrau inhalând gaz ilariant.

L'ivresse des grandes profondeurs are un avantaj major față de alcool: nu provoacă mahmureală. Dacă reușești să scapi de etapa acaparatoare, creierul ți se limpezește instantaneu și a doua zi dimineată nu mai ai nimic din senzația aceea îngrozitoare. De fiecare dată când citesc relatări ale unei scufundări-record, îmi vine să-l întreb pe campion cât de amețit s-a simțit în timpul scufundării.